

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

ЧУПРИНОЇ ОЛЕНИ ВАДИМІВНИ

«Методика розвитку мовлення учнів початкових класів

із застосуванням мультимедійних засобів»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 –

теорія і методика навчання (українська мова)

Аналіз дисертації Чуприної Олени Вадимівни «Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів» дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень.

Згідно з новим Державним стандартом початкової освіти однією з ключових компетентностей, яких має набути дитина молодшого шкільного віку, є спілкування державною мовою, що передбачає вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів), здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ. На визначальну роль культури мовлення і мовленнєвого розвитку та необхідність постійного вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок вказано і в інших законодавчих і нормативних документах: Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної

середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, освітніх чинних програмах.

Одним із провідних положень наукового дослідження Олени Вадимівни Чупріної є теоретико-практичне обґрунтування й пошук оптимальних шляхів у процесі розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів на уроках української мови. Важливість рецензованої дисертації підтверджується зв'язком із такими актуальними напрямками наукових розвідок, як: «розвиток мовлення», «мовленнєва компетентність учнів початкової школи», «мультимедійні засоби навчання молодших школярів».

Своєчасність, соціальна значущість дослідження підкреслюється його зв'язком з науковими програмами, планами, темою науково-дослідної роботи. Тема дисертації пов'язана з науковою проблематикою досліджень кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка «Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти» (№ державної реєстрації – 0112U002258). Тему дисертації *«Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів»* затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 28 травня 2010 року), рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 15 червня 2010 року) та уточнено на засіданні кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка у формулюванні *«Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів»* (протокол № 11 від 2 квітня 2019 року).

Структура роботи.

Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, уміщені в ній, достатньо обґрунтовані: доказом цього є посилання на 332 джерела, з-поміж яких – фундаментальні праці видатних вітчизняних і зарубіжних науковців, лексикографічна література, статті у періодичних виданнях, державні документи в галузі освіти, а також

22 публікації самої дисертантки. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

На підставі ґрунтовного вивчення багатовекторної проблеми визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Структура дисертації відображає послідовність наукових кроків О. В. Чупріної у вирішенні поставлених нею завдань на різних етапах дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора, етапи реалізації його повною мірою представлені у вступі. Окреслимо особливості роботи, які, на наш погляд, заслуговують схвалення.

Вступ дисертації Олени Вадимівни Чупріної містить усі необхідні компоненти: обґрунтування вибору теми дослідження, мету й завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження, наукову новизну отриманих результатів, апробацію матеріалів дисертації, структуру й обсяг дослідження тощо. Позитивної оцінки заслуговує те, що дисертантка у вступі, перерахувавши використані наукові методи дослідження, відзначила, що саме досліджувалося кожним методом.

У першому розділі О. Чупріна на підставі критичного аналізу наукової літератури обґрунтувала психологічні, психолінгвістичні й лінгводидактичні засади розвитку мовлення молодших школярів, визначила основні дидактичні умови формування мовленнєво-комунікативних умінь у дітей зазначеної вікової групи: урахування компетентнісного, комунікативного й особистісно орієнтованого підходів до навчання української мови, системність і послідовність у роботі з розвитку мовлення на різних рівнях (орфоепічному, лексичному, морфологічному, синтаксичному, текстовому) у зв'язку з матеріалом, що вивчається на уроках мови (читання).

Задля правильного визначення змісту навчання, обрання відповідного методичного інструментарію, розроблення концепції розвитку мовлення учнів початкової школи засобами мультимедіа дисертантка схарактеризувала базові

поняття дослідження: «мовлення», «розвиток мовлення», «мовленнєва діяльність», «комунікативна діяльність», «компетенція», «компетентність», «мовленнєва ситуація», «вправа», «підхід до навчання», «принцип навчання», «форма навчання», «метод навчання», «засіб навчання», «технологія навчання», «методика навчання».

У другому розділі дослідницею визначено теоретичні аспекти застосування засобів мультимедіа в освітньому просторі, проаналізовано поняття «мультимедійні засоби навчання», «мультимедійні технології», «мультимедійний продукт», «мультимедійне електронне видання», «електронні лінгвометодичні видання для початкової школи», «мультимедійний урок» тощо. Слушною є позиція Олени Вадимівни, яка визначає мультимедійні засоби навчання як комплекс інтерактивних програмних та апаратних засобів, що дозволяють проводити операції зі статичними зображеннями, відеофільмами, анімаційними графічними образами, текстом, мовним і звуковим супроводом, добір яких відповідає логіці пізнання, рівню сприйняття та навчальним досягненням учнів.

Здобувачем проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід використання мультимедійних технологій у початковій школі, схарактеризовано мультимедійні засоби в системі форм, методів та прийомів роботи з розвитку мовлення учнів початкових класів.

Цілком погоджуємося з висновком О. В. Чупріної, що застосування мультимедійних засобів дозволяє підвищити інтенсивність і ефективність процесу навчання; створює умови для самоосвіти та дистанційної освіти, тим самим дозволяючи здійснювати перехід до безперервної освіти; розв'язує проблему доступу до нових джерел різноманітної за змістом і формою представлення інформації.

Вагоме місце у роботі посідає третій розділ *«Експериментально-дослідна робота з розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів»*. У ньому дисертанткою розроблено систему, визначено критерії та показники для оцінювання рівня розвитку мовлення учнів 3–4 класів, запропоновано лінгводидактичну модель розвитку мовлення із застосуванням

мультимедійних засобів, описано зміст експериментальної методики та подано й проаналізовано її результати. Здійсненим експериментом було охоплено 1040 учнів 3–4 класів закладів загальної середньої освіти різних регіонів України (Житомирської, Київської, Львівської, Сумської областей).

У п. 3.1 вміщено програму експериментальної роботи, в якій визначено мету й завдання на кожному її етапі, а також результати констатувального етапу педагогічного експерименту. Олена Вадимівна слушно зауважує, що більшість учителів початкової школи мають досвід використання мультимедійних засобів на уроках української мови переважно для засвоєння мовних знань, робота з розвитку мовлення посідає другорядне місце.

Глибини, чіткості й логічності рецензованій праці додає науковий підхід дослідниці до визначення сучасного стану розвитку мовлення учнів 3–4 класів за розробленими критеріями та відповідними показниками, а також до характеристики результатів виконання здобувачами освіти спеціальних контрольних завдань. О. Чупріна продемонструвала досить високий науковий рівень, визначаючи критерії оцінювання розвитку мовлення учнів (*інформаційно-змістовий, мовно-структурний, емоційно-ціннісний, поведінково-регулятивний*), а також характеризуючи зв'язні висловлювання молодших школярів за рівнем розвитку їхнього мовлення.

Результати діагностувальних зрізових робіт учнів 3–4 класів, скерованих на з'ясування рівнів розвитку мовлення здобувачів освіти, підтвердили результати спостереження за практикою навчання української мови в початковій школі й анкетного опитування вчителів та засвідчили, що з-поміж респондентів високий рівень розвитку мовлення мають 16,7%, достатній – 26,1%; середній – 48%; початковий – 9%.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження (спостереження за практикою навчання української мови, анкетування вчителів, результати діагностувальних зрізових робіт) засвідчив актуальність створення експериментальної методики розвитку мовлення учнів 3–4 класів, яка забезпечена системою підготовчих, текстових і ситуаційних вправ із мультимедійною підтримкою на основі апаратних (комп'ютер, проектор, smart-

дошка) та програмних засобів (мультимедійні презентації, мультимедійні видання), і спонукав Олену Вадимівну до упровадження в освітній процес ЗЗСО I ступеня означеної методики. Дисертантка слушно зауважує, що методика розвитку мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів – це складна багатовекторна система роботи, яка потребує ґрунтовної організації та підготовки до виконання.

Фахову компетентність здобувачки й обізнаність з усіма аспектами досліджуваної проблеми засвідчує вміщена у п. 3.2 лінгводидактична модель роботи з розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів, яка охоплює лінгводидактичні засади (підходи, принципи, методи, засоби), етапи (докомунікативний, комунікативний) і компоненти (цільовий, змістовий, технологічний, оцінювально-результативний). Усі зазначені елементи цієї моделі відбивають мету й кінцевий результат розробленої й апробованої дослідної методики в експериментальних класах під час педагогічного експерименту. Вважаємо, що запропонована О. Чупріною модель унаочнює процес розвитку мовлення учнів та відповідає таким вимогам, як: науковість, прозорість та відкритість будови, зумовленість педагогічним завданням, об'єктивність, відображення найважливіших аспектів досліджуваної проблеми, практична спрямованість, універсальність, єдність традиційних та інноваційних методів і засобів навчання, взаємозв'язок структурних компонентів.

Зміст методики розвитку мовлення учнів із застосуванням мультимедійних засобів уміщено в п. 3.3. Формуванню авторської ідеї сприяв аналіз електронної та мультимедійної продукції вітчизняних компаній-видавництв. Особливістю розробленої експериментальної методики є система вправ з розвитку мовлення та розробка до них мультимедійної підтримки. Пропонований комплекс складається з *підготовчих, текстових і ситуаційних* вправ з підтримкою у вигляді мультимедійних презентацій, створених за допомогою програми Microsoft PowerPoint.

Вправи підготовчої групи орієнтовані на практичну роботу зі словниковими словами, явищем омонімії і багатозначності, роботу із

синонімами, антонімами, фразеологізмами, засвоєння елементів синтаксису. Їх добір обґрунтовано навчально-пізнавальною та практичною діяльністю, яка передбачає формування умінь аналізувати, синтезувати, робити висновки. Роботу над реченням представлено у вигляді практичних аналітичних, синтетичних та аналітико-синтетичних вправ із мультимедійним супроводом.

Текстові вправи передбачають аналіз, конструювання текстів різних типів і стилів мовлення, побудову зв'язних усних та письмових висловлювань із застосуванням сюжетних ілюстрацій, на основі матеріалу прочитаного (почутого), за матеріалами відеороликів (кінофільмів), на основі власних спостережень тощо. Особливу увагу приділено структурі тексту, визначенню головної думки та особливостям її розвитку.

Ситуаційні вправи орієнтовані на створення певної мовленнєвої ситуації та характеризуються наявністю мовленнєвого стимулу, що викликає комунікативну реакцію учня і зумовлює вибір відповідної мовної одиниці. Такі вправи є важливим чинником внутрішньої мотивації до оволодіння українською мовою. Створені на уроці ситуації спілкування спонукають молодших школярів до побудови діалогу або монологу.

Пропонована методика ґрунтується на ретельному доборі, логічному і послідовному викладі навчального матеріалу, належному й зручному структуруванні мультимедійної підтримки з якісним зображенням до пропонованих вправ.

Перевірка й аналіз результатів упровадження експериментально-дослідного навчання за розробленою методикою із застосуванням мультимедійних засобів у практику розвитку мовлення молодших школярів, що представлено в п. 3.4, дає підстави стверджувати, що вірогідність результатів дослідження забезпечено науковою обґрунтованістю методологічних позицій; залученням необхідної для об'єктивних висновків кількості респондентів; системним поєднанням теоретичних узагальнень зі статистичним опрацюванням емпіричних даних. Результати експериментального навчання є достовірними і засвідчують ефективність запропонованої дисертанткою оригінальної методики.

Оцінювання новизни й достовірності досліджень.

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані О. В. Чупріною особисто і характеризують новизну її дисертації, вважаємо такі результати:

- наукове обґрунтування лінгводидактичних засад розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів;
- з'ясування змістових характеристик базових понять «мовлення», «розвиток мовлення», «мовленнєва діяльність», «мовленнєва діяльність», «методика розвитку мовлення», «розвиток мовлення учнів початкових класів», «методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів», «мультимедійні засоби навчання», «мультимедійні технології», «мультимедійний продукт», «мультимедійне електронне видання», «мультимедійний урок», частину з яких уточнено й супроводжено авторськими дефініціями;
- визначення теоретико-методичних засад використання мультимедійних засобів на уроках української мови в початковій школі;
- визначення критеріїв оцінювання розвитку мовлення молодших школярів (інформаційно-змістового, мовно-структурного, емоційно-ціннісного, поведінково-регулятивного);
- створення лінгводидактичної моделі роботи з розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів;
- розроблення системи вправ з розвитку мовлення та мультимедійної підтримки до них;
- розроблення методики розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів, що передбачає поєднання інтерактивних можливостей комп'ютера з комунікативними особливостями графіки, фото- і відеозображення, анімації, звуку.

Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота інтерпретування результатів дослідження є достатніми. Успішна апробація матеріалів дисертаційної роботи на конференціях свідчить про те, що з ключовими питаннями наукових студій Олени Вадимівни Чупріної обізнана широка наукова спільнота. Вивчення

матеріалів праці дозволяє зробити висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використанні достатнього масиву спеціальних джерел, мають теоретичну та практичну цінність. Зміст автореферату й основні положення дисертації є ідентичними.

Практичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження О. В. Чупріної є важливим внеском у розвиток української лінгводидактики, що полягає в розробленні важливих теоретичних положень, збагаченні й удосконаленні навчально-методичного забезпечення щодо розвитку мовлення учнів початкової школи із застосуванням мультимедійних засобів.

Рецензована дисертаційна робота є актуальною не тільки для теоретиків лінгводидактики, але й для практиків, оскільки передбачає розв'язання багатьох проблем, пов'язаних із модернізацією освіти в Україні та сприяє підвищенню результативності процесу навчання української мови. Значний практичний інтерес становлять додатки до дисертації.

Схвально, що матеріали дослідження пройшли апробацію на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях. Публікації дисертантки (24 найменування, з-поміж яких навчально-методичний посібник, статті у вітчизняних та зарубіжних виданнях) відображають повноту викладу здобутих результатів та їх беззаперечну наукову новизну.

Визнаючи вагомість результатів дослідження для науки і практики, вважаємо, що матеріали роботи можуть бути використані дослідниками в галузі лінгводидактики, учителями початкової школи, викладачами закладів вищої освіти, а також студентами-практикантами.

Дискусійні положення й зауваження.

Високо оцінюючи науково-методичний внесок дисертантки, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження до змісту роботи й рекомендації, які можуть слугувати орієнтирами в подальшій науковій діяльності:

1. У розділі 1 дисертації (підрозділ 1.1) дослідниця аналізує поняття «мова» і «мовлення» з точки зору лінгвістики, що, за нашим переконанням, не є доцільним, оскільки не передбачено в завданнях дослідження.

2. У підрозділі 3.2 дисертантка подає лінгводидактичну модель роботи з розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів (с. 136), згідно з якою мета – розвиток мовлення зазначеного вище контингенту здобувачів освіти із застосуванням мультимедійних засобів – визначається цільовим компонентом. Проте нам видається логічним інший взаємозв'язок: усі компоненти моделі (цільовий, змістовий, технологічний, оцінювально-результативний) підпорядковані меті та забезпечують результат, тобто підвищення рівня розвитку мовлення учнів 3–4 класів.

3. Оскільки О. Чупріною в розділі 3 визначено рівні розвитку мовлення учнів початкової школи (високий, середній, достатній, початковий), вважаємо за потрібне у пропонованій системі вправ (п.3.3) передбачити завдання різного рівня складності.

4. Не зважаючи на те, що організація практичного засвоєння молодшими школярами орфоепічних норм української мови є одним із напрямів роботи з розвитку мовлення, розроблена дослідницею експериментальна методика не презентує вправ, виконання яких сприятиме розвитку орфоепічних умінь названого контингенту учнів ЗЗСО.

5. У тексті дисертації трапляються поодинокі технічні помилки комп'ютерного набору (с. 24, 28, 29, 43, 62).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання дисертантки, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

Загальний висновок

Дисертаційна праця Олени Вадимівни Чупріної «Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів» оформлена відповідно до чинних вимог, у ній чітко простежується кореляція між поставленими завданнями і змістом сформульованих висновків. Основні результати науково-методичних напрацювань з теми дослідження достатньою мірою представлено у статтях у фахових виданнях і матеріалах наукових конференцій різного рівня, починаючи з міжнародного. Тому вважаємо, що дисертація Олени Вадимівни Чупріної «Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів» є завершеним науково вартісним дослідженням. Відповідність теми дисертації паспорту спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова), а також п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, дає підстави для висновку, що її авторка Олена Вадимівна Чупріна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13. 00. 02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Бердянського державного педагогічного
університету

Проректор з науково-педагогічної роботи

Л.В. Чемоніна

В.М. Ліпич